

Research Paper

A Study of the Experience of Women in the Village of Kushk Qazi in Fars Province under the Shadow of Water Stress and Drought

Mahta Bazrafkan¹, Mohammad Taqi Iman²

1. PhD in Sociology of Social Changes, Water Research Institute, Persian Gulf University, Bushehr, Iran.

2. Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, Shiraz University, Shiraz, Iran.

Citation: Bazrafkan, M., & Iman, M.T. (2020). [A Study of the Experience of Women in the Village of Kushk Qazi in Fars Province under the Shadow of Water Stress and Drought (Persian)]. *Journal of Rural Research*, 11(3), 512-523, <http://dx.doi.org/10.22059/jrr.2019.287499.1394>

doi: <http://dx.doi.org/10.22059/jrr.2019.287499.1394>

Received: 19 Aug. 2019

Accepted: 30 Dec. 2019

ABSTRACT

Drought and its consequences along with mismanagement have caused the drying up of underground resources and water stress in a number of villages in the country. *Kushk Qazi* village is one of the villages of Fasa city in Fars province. All its water resources have dried up and dozens of families whose livelihood depended on agriculture are now facing unemployment, poverty and migration. Natural disasters, including water scarcity, are multifaceted phenomena. In this study, a qualitative and critical approach is used to study the gender aspect and lived experience of rural women using the phenomenological method. Field data in this study were collected through purposive sampling and in-depth interviews with 20 women in the village of *Kushk Qazi*, as well as field observation and note-taking. Then using the analytical induction technique; sub-themes, main and final themes have been discovered and extracted. The three main themes of systematic poverty are the scarcity mentality, the perception of adaptation, and the "accumulation of super-challenges" which has been extracted as the final theme. Systematic impoverishment due to unjust and inefficient structures and laws, lack of perception of adaptation and psychological barrier of scarcity mentality have caused adaptation to dehydration to face serious obstacles. All these reasons, along with the previous challenges, have created new forms of harms and inequalities and have led to a phenomenon called "accumulation of super-challenges", resulting in the vulnerability of the poor, such as women, who have already faced all kinds of inequalities and constraints and have exposed them to the harms and dangers posed by these super-challenges.

Key words:

Sustainable development, Inequality, Rural women, Scarcity mentality, Adaptability

Copyright © 2020, Journal of Rural Research. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract**1. Introduction**

C

limate change, global warming, dehydration and drought have led to the oc-

currence of natural disasters, including drought, in parts of the world, including the Middle East and Iran. This phenomenon, along with mismanagement, has led to the loss of groundwater resources and water stress and has affected a significant number of the country's provinces. *Kushk Qazi* village in the east of the Fars province is one

*** Corresponding Author:**

Mahta Bazrafkan, PhD

Address: Water Research Institute, Persian Gulf University, Bushehr, Iran.

Tel: +98 (917) 7736282

E-mail: mhtabzr@gmail.com

of the communities where water resources have dried up, and farmed housing is dependent on agriculture and the community is now faced with unemployment, poverty, and immigration. In addition to the overall effects of natural disasters, including lack of access to healthcare, cultural, political and legal pressures that affect women's vulnerability, women also face consequences such as increased rates of domestic and sexual violence, risk of psychological breakdown, and complex social issues. Since natural disasters such as drought are a multifaceted phenomenon, this qualitative study has been conducted using phenomenological methods in gender analysis.

2. Methodology

This is a qualitative research with a critical and change-oriented approach. Research Methodology in this study is phenomenological and aims to understand and interpret the experience of women living under water stress conditions in the village of Koush Qazi. For the purpose of this study, field observation, as well as interviews with twenty rural women who were selected through purposeful sampling, were conducted. The average age of these women was about forty, they were native to the village, and were selected through local guides and researchers. After data collection, through analytical induction, the sub-themes, the main themes, and the general outlook were discovered and extracted.

3. Results

The three main themes of systematic poverty are scarcity mentality and adaptation perception, and super-challenge accumulation, which has been extracted as the ultimate theme. Based on the results of this study, project attitudes toward development with multiple employers with inflicting attitudes, ineffective management and corruption, ignorance caused by a lack of faith in the reducibility of water resources and indiscriminate harvesting, the unprecedented growth of private orchards and emerging semi-arid farms with the cataclysmic attitude of the wealthy provided a wealth of money by drying up the water supply for others and caused drying up of village water resources. Systematic poverty due to unfair and inefficient structures and laws, lack of perception of compatibility psychological barriers such as scarcity mentality of the people about adaptation to dehydration and climate change have posed serious obstacles. All of these arguments, along with previous challenges, have led to new forms of harm and inequality, leading to a phenomenon called "accumulation of super-challenges", which has resulted in the invulnerability of the poor, such as women,

already faced with inequalities and limitations, and have exposed them to the dangers of these super-challenges.

4. Discussion

Women face some social, cultural, and legal constraints that make the process of adaptation difficult - removing restrictions on land access, ownership, facilities, and having an independent bank account. Along with technology education, marketing, and social and financial skills are essential for women. Job skills training, revitalization of cultural resources, business, and communication skills training can replace lost jobs without the need for water. According to this research, revitalizing cultural resources, along with recognizing the potential of rural tourism, can redefine the village and change the old approach of rural-based farming. Adaptation to climate change is really about discovering capabilities and developing skills to sustain rural life. Evacuating villages and moving villagers to the outskirts of big cities has done irreparable damage to families, especially women. Child marriage is prevalent as many rural girls do not get married because of poverty. Falling into the trap of human trafficking gangs, sexual slavery, domestic slavery, risky and wandering migrations, addiction, violence, and dozens of other social damages to rural drought-prone immigrants is a costly burden on the government. But preventing the source of the problem can preserve rural life, and in addition to lowering the cost of exposure, new jobs will lead to economic growth for the country. The rural life system will be maintained, and violence against women will decrease.

5. Conclusion

Adaptation to climate change is really about discovering capabilities and developing skills to sustain rural life. Evacuating villages and moving villagers to the outskirts of big cities has done irreparable damage to families, especially women. The rural life system will be maintained, and violence against women will decrease. Adaptation to dehydration is not just structural work done by engineers, but personal work that must be done by humans. Social systems with flexibility, continuous education, and self-healing can adapt themselves to the climate for thousands of years as humans have adapted to the environment. That's the sustainable development approach. In the sustainable development approach, human efforts to control the setting have been eliminated, and the tools are at the service of society and the environment.

Acknowledgments

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declared no conflicts of interest

مطالعه تجربه زیسته زنان روستای کوشک قاضی استان فارس زیر سایه تنش آبی و خشکسالی

* مهتا بذرافکن^۱، محمدتقی ایمان^۲

۱- دکتری جامعه‌شناسی تغییرات اجتماعی، پژوهشکده آب، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران.

۲- استاد، گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

حکیده

تاریخ دریافت: ۲۸ مرداد ۱۳۹۸

تاریخ پذیرش: ۰۹ دی ۱۳۹۸

خشکسالی و پیامدهای آن همراه با سوء مدیریت موجب خشکیدن منابع زیرزمینی و تنش آبی در تعدادی از روستاهای کشور شده است. روستای کوشک قاضی از توابع شهرستان فسا در استان فارس نیز یکی از این روستاهاست که همه منابع آبی آن خشکیده و دهها خانواری که معیشت آن‌ها وابسته به کشاورزی بوده اکنون با بیکاری، فقر و مهاجرت مواجه شده‌اند. بلایای طبیعی از جمله کم‌آبی پدیده‌ای چندوجهی است، در این پژوهش با رویکرد کیفی و انتقادی و با استفاده از روش پدیدارشناسی به مطالعه وجه جنسیتی و تجربه زیسته زنان روستایی پرداخته شده است. داده‌های میدانی در این پژوهش از طریق نمونه‌گیری هدفمند و مصاحبه عمیق با ۲۰ نفر از زنان روستای کوشک قاضی و همچنین مشاهده و یادداشت‌برداری میدانی جمع‌آوری شده است. سپس با تکنیک استقراء تحلیلی؛ مضامین فرعی، اصلی و درون‌مایه نهایی کشف و استخراج شده است. سه مضمون اصلی، فقرزایی سیستماتیک، ذهنیت کمیابی و ادراک سازگاری هستند و «تنباشت ابرچالش‌ها» نیز به عنوان درون‌مایه نهایی استخراج گردیده است. فقرزایی سیستماتیک به دلیل ساختارها و قوانین ناعادلانه و ناکارآمد، عدم ادراک سازگاری و مانع روانی ذهنیت کمیابی؛ سازگاری با کم‌آبی با موانع جدی مواجه کرده است. همه این دلایل در کنار چالش‌های پیشین اشکال جدیدی از آسیب‌ها و نابرابری‌ها را رقم زده و موجب رخداد پدیده‌ای به نام «تنباشت ابرچالش‌ها» شده و در نتیجه آسیب‌پذیری اقشار ضعیف مانند زنان که از قبل با انواع نابرابری‌ها و محدودیت‌ها روبرو بوده‌اند را افزایش داده و آن‌ها را در معرض آسیب‌ها و مخاطرات ناشی از این ابرچالش‌ها قرار داده است.

کلیدواژه‌ها:

توسعه پایدار، نابرابری، زنان روستایی، ذهنیت کمیابی، سازگاری

مقدمه

را از دست می‌دهند (Habibpour Gotabi, 2015). بر اساس گزارش مرکز ملی خشکسالی و مدیریت بحران سازمان هواشناسی؛ با توجه به شاخص ۱۰ ساله (SPE بارش، دما و تبخیر)، ۹۸/۱ درصد مساحت کشور دچار درجات مختلف خشکسالی و تنش آبی است و در این بازه زمانی، تنها ۱/۶ درصد مساحت کشور در وضعیت نرمال و سدهم درصد مساحت ایران در شرایط ترسالی است (Ziaeiian, 2017). در مطالعات آسیب‌پذیری نشان داده شده که قربانیان روستایی نه تنها به میزان بیشتری در معرض شوک‌های محیطی قرار دارند، بلکه به دلیل اتکای معیشتشان به آب در مقابل شوک‌های معیشتی نیز از بازگشت‌پذیری کمتری برخوردارند (Savari et al., 2013 qtd. in Downing, 1990). مطالعه تجربه زیسته زنان روستایی درگیر در تنش آبی و خشکسالی هدف اصلی این پژوهش است و در همین راستا به مطالعه ابعاد اثرگذاری خشکسالی بر زندگی زنان در یک روستای خشکیده

قرن حاضر شاید برای همه کشورها به نوعی قرن بحران‌ها باشد، گرمایش زمین که معلول عملکرد ما در گذشته است، آینده را برای زیست‌کره مخاطره‌آمیز کرده و در این وضعیت علاوه بر موقعیت جغرافیایی؛ عواملی چون طبقه اجتماعی و جنسیت با توجه به میزان دسترسی به امکانات و اطلاعات مشخص می‌کنند که چه کسانی آسیب‌پذیرترند. بدیهی است که در این فجایع نیز ضعیف‌ترین‌ها آسیب‌پذیرند. حساسیت جنسیت به بلایای طبیعی موجب شد که سازمان ملل مسئله آسیب‌پذیری زنان را در هنگام فاجعه به‌طور جدی دنبال نماید. بر اساس آمارهای جهانی زنان و کودکان بیشتر تحت تأثیر بلایای طبیعی قرار گرفته و بیش از ۷۵ درصد آوارگان و آسیب‌دیدگان را تشکیل می‌دهند. آمارها نشان می‌دهد که به ازای هر سه رویداد حدود ۴۰۰ هزار نفر جان خود

* نویسنده مسئول:

دکتر مهتا بذرافکن

نشانی: بوشهر، دانشگاه خلیج فارس، پژوهشکده آب.

تلفن: ۷۷۳۶۲۸۲ (۹۱۷) ۰۹۸+

پست الکترونیکی: mhtabzr@gmail.com

شده و کشف موانع سازگاری پرداخته شده است. روستای کوشک قاضی در جنوب شرق استان فارس در شهرستان فسا یکی از روستاهایی است که به گزارش مرکز ملی خشکسالی در منطقه خشکسالی شدید واقع شده و در ۱۰ سال گذشته ضمن برخورداری بودن از بارش بسیار کم، با برداشت بی‌رویه چاه‌های عمیق مواجه بوده و از این رو با خشکی منابع آب دست‌وپنجه نرم می‌کند. این روستا در حال حاضر بدون داشتن هیچ آینده مشخصی رها گردیده است. این پژوهش به منظور پاسخ به این سؤال است که تغییر اقلیم و پیامدهای آن چگونه وضعیت زنان روستایی در یک روستا را عمیق‌تر، نگران‌کننده‌تر و تهدیدزاتر کرده است؟ موانع سازگاری چیست و این شرایط چگونه ظرفیت خلق فرصت‌های جدید برای زنان ایجاد خواهد نمود؟

مروری بر ادبیات موضوع

در طول تاریخ جوامع بشری به‌طور طبیعی تجربه طولانی در فراز و نشیب‌های آب و هوایی و اقلیمی داشته‌اند. فجایع طبیعی بارها جوامع بشری را در هم کوبیده و البته جوامع دوباره خود را بازسازی کرده‌اند. به‌طور کلی ساختارهای زیستی برآمده از نیروی تکامل هستند. تنوع اشکال حیات و بازسازی، حاصل نیروهای تکاملی هستند که به‌واسطه آن‌ها ویژگی‌هایی که انطباق را افزایش می‌دهند انتخاب شده و آن‌هایی که انطباق را افزایش نمی‌دهند حذف می‌شوند (Turner, 2010: 25). خشکسالی به‌طور نسبی در هر منطقه تعریف خاصی دارد و از نظر شدت، مدت و وسعت متفاوت است، در صورتی که بیش از یک فصل یا یک دوره زمانی بلند به طول انجامد دارای اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی است (Fatemi & Kaeimi, 2010 qtd. in Knutson et al., 1998). بر اساس گزارش مرکز ملی خشکسالی از حدود ۱۰۴ هزار روستای کشور طی ۶۰ سال اخیر، ۴ هزار مورد تخلیه شده که بخش زیادی ناشی از نبود منابع آب بوده است. همچنین از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ حدود ۵ میلیون نفر در داخل کشور مهاجرت کرده‌اند که ۷ درصد جمعیت را شامل می‌شوند و این آمار ۴۰ درصد داخل استانی، ۶۰ درصد خارج استانی، ۸۰ درصد به مناطق شهری و ۲۰ درصد روستایی است (Ziaei, 2017).

بر اساس برنامه اقدام ملی تغییرات آب و هوایی در هند گرمایش و پیامدهایی چون کمبود آب آشامیدنی سالم، کاهش تولید مواد غذایی غنی، فقر و سوءتغذیه و ضعف بهداشت زندگی و سلامت اقلشار ضعیف‌تر را با تهدید مواجه خواهد کرد و البته محرومیت‌هایی که زنان هم‌اکنون نیز با آن روبه‌رو هستند را تشدید می‌کند؛ لذا لازم است که در هر یک از برنامه‌های سازگاران، توجه ویژه‌ای به جنبه‌های جنسیتی شود (NAPCC1, 2008:1). تکنیک‌ها و استراتژی‌هایی که مردم در جهت سازگاری با مسائل روزمره زندگی برمی‌گزینند، در صورتی که همراه با آگاهی و خردورزی

باشد می‌تواند برای پاسخ به نیازها و با هدف تأثیر گذاشتن بر اذهان و نگرش‌های افراد، بستر خلق فضاهای جدید و دست‌کاری محتواهای نابرابر فراهم کرده و برای دستیابی به هدف مطلوب تغییر دهد. علاوه بر قوانین تبعیض‌آمیز؛ نقص فرهنگی و باور به فرودستی زنان موجب شده که زنان دسترسی کمتری به انواع سرمایه‌های مختلف داشته باشند و البته زنان خود حتی گاهی بیش از مردان با این باورها و نگرش‌ها عمیقاً «فرهنگیده» شده‌اند و تغییر این شرایط و اصلاح برخی از قوانین تبعیض‌آمیز، باورها و نگرش‌ها در جهت بازسازی برای بقا ضروری است. گزارش سازمان ملل نشان می‌دهد که قوانین رسمی و عرفی جاری در کشورهای درحال توسعه اغلب دسترسی زنان را به دارایی‌ها و مالکیت منابع، تصمیم‌گیری، جریان رسمی مالی و خدمات محدود کرده‌اند. حدود ۳۰ درصد از زنان به دارایی و مالکیت دسترسی داشته و تنها ۴۷ درصد زنان روستایی دارای یک حساب شخصی یا مشترک به‌صورت رسمی هستند و ۵۵ درصد از مؤسسات مالی توسط مردان اداره می‌شود (UNSD, 2015). بازسازی قدرت درونی و خودباوری زنان روستایی برای آگاهی بخشی و تحقق بخشیدن به ادراک حقوقشان در جهت تطبیق‌پذیری مهم بوده و زنان باید نسبت به ابعاد قدرت و پتانسیل‌هایی که به آن‌ها فرصت تغییر زندگی و تحلیل مشکلات برای کشف فرصت‌ها می‌دهد آگاهی پیدا کنند (Khamis et al., 2009). شواهد پژوهشی در مصاحبه‌های گردآوری‌شده در جوامع محلی حاکی از توانمندی زنان برای پیوند دادن تأثیرات محیطی با دانش بومی برای کاهش پیامدهای اجتماعی است (Hanlon, 2001). موانع فرهنگی چون شرم و حیا نیز موجب پنهان ماندن ابعادی از فاجعه می‌شود. بهداشت و سلامت زنان که موضوعی محوری است از آن جمله است. پوشش سنگین و استرس ناشی از گرما، تأثیرات جسمی شدیدتری روی زنان داشته و شرایط جسمی‌شان را به مخاطره می‌افکند. البته علاوه بر این زنان در معرض خطر جسمی ناشی از بارداری و سوءتغذیه، بهداشت دوران قاعدگی، بیماری‌هایی ناشی از آلودگی، کولبری آب، آزار و اذیت‌های جنسی و مسائل ناشی از تنش‌های روانی نیز هستند. در برنامه‌های انطباقی اصلاحات، بازسازی و سازماندهی سیستم‌های اجتماعی و محیطی بر اساس شرایط و تغییرات اکولوژیک و برحسب شرایط و نیازهایی که تغییر کرده‌اند مناسب‌سازی می‌شود (Segnestam, 2017).

تجربیات موفق زنان در گشایش ظرفیت‌های جدید برای معیشت بدون نیاز به آب در گوشه و کنار دنیا مانند تجربه زنان روستایی خراسان جنوبی نشان داده است که سازگاری می‌تواند فرصتی برای کاهش شکاف‌ها ایجاد کند. تجربه زنان رواندایی نیز نشان می‌دهد که علی‌رغم مخالفت پدران و همسران چگونه در تلاش بوده‌اند حق ارث بردن زمین را عملی کنند. (Techane, 2017). البته انطباق با فهم جوامع در کنار فهم صورت‌بندی‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در کل سیستم میسر است. برخورداری از حمایت‌های قانونی، اقتصادی

این نتیجه رسیدند که برای انطباق روستا با تغییر آب و هوایی شناسایی فرآیندها، مؤسسات و انواع عوامل مشخص درگیر در مقیاس‌های مختلف برای به‌کارگیری در جهت تجدید امرار معاش مؤثر است.

گوخاله^۵ (۲۰۰۸) در پژوهش خود به نقش زنان در مدیریت بلایای طبیعی و کاهش خطر اشاره کرده و با مقایسه آسیب‌دیدگی زنان در فاجعه‌های طبیعی در هند، آموزش و تقویت مشارکت زنان را یک روش استراتژیک برای کاهش آسیب‌دیدگی‌شان می‌داند.

زولو^۶ (۲۰۱۷) در پژوهش خود تغییرات اقلیمی را مسئله‌ای عمیقاً فمینیستی می‌داند و می‌گوید در این بحران زیست‌محیطی قریب‌الوقوع، زنان و کودکان اولین گروه‌هایی هستند که آسیب می‌بینند، لذا موضوع تغییرات اقلیمی و پیامدهای آن را باید به‌عنوان نوعی مشکل مرتبط با عدالت مطرح کرد.

افتخاری و همکاران (۲۰۱۳) در پژوهش خود ۱۲ روستا در مناطق مختلف استان اصفهان، که به درجه‌های متفاوتی در معرض خشکسالی بودند و در سطوح گوناگونی از نظر برخورداری از امکانات توسعه قرار داشتند، مورد مطالعه قرار داده و نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که اتخاذ رویکرد تنوع معیشتی منجر به تاب‌آوری بیشتر خانوارها در شرایط خشکسالی منجر شده است.

افراخته (۲۰۱۱) در پژوهش خود به بررسی و تحلیل موقعیت آسیب‌پذیری زنان روستایی پرداخته و نتیجه گرفت که جمعیت آموزش ندیده، فاقد مهارت و فاقد بنیان‌های حفاظتی نمی‌تواند خود را با بلایای طبیعی سازگار نماید، بلکه آن را به آسیب‌های اجتماعی و اقتصادی مبدل می‌سازد. در این اکولوژی سیاسی زنان آسیب‌پذیری اجتماعی و اقتصادی به مراتب بالاتری را تجربه می‌کنند.

سواری و همکاران (۲۰۱۳) در پژوهش خود به نقش منابع و کانال‌های ارتباطی و اطلاعاتی در توانمندسازی زنان روستایی شهرستان دیواندره پرداخته و نتیجه گرفتند که بین منابع و کانال‌های ارتباطی و اطلاعاتی (محلی، ملی، بین‌المللی) با توانمندسازی زنان روستایی رابطه معنادار وجود دارد.

کشاورز و همکاران (۲۰۱۳) در پژوهش خود به مطالعه خشکسالی بر خانواده‌های روستایی ایران پرداخته و نتایج پژوهش نشان داد که خشکسالی ابعاد مختلف روانی، معیشت و سلامت خانواده‌ها را در خطر قرار داده و زندگی روستایی را به‌صورت جدی تهدید می‌نماید.

اجتماعی عدالت محوری که بتواند به فعال کردن همه مهارت‌ها و قابلیت‌ها کمک کند لازم بوده و در حقیقت از مهم‌ترین بخش سیاست‌های انطباقی است (Ahmed & Fajber, 2009). در نظام‌هایی که اهمیت سازگاری را درک ننموده و همچنان بر رویه‌های نابرابر و محدودکننده اصرار می‌ورزند پژوهش‌های انتقادی با توجه به رویکرد تغییر محور جایگاه ویژه‌ای دارد؛ چرا که نیاز است که به‌طور مداوم نابرابری به چالش کشیده شود تا سلطه‌هایی که به‌وسیله نهادینه کردن، باورپذیر کردن و قانونی کردنشان در زندگی اجتماعی و فرهنگی ساختار یافته و این نابرابری‌ها را تقویت می‌کند را شناسایی و معرفی کند و از ویژگی‌هایی بخشی برخوردار است (Iman & Bazrafkan, 2017). به گفته کلاین... تغییرات آب‌وهوایی فرصتی برای ماست تا بتوانیم اشتباهات ویرانگر قبلی را اصلاح کنیم، این در واقع همان طرح ناتمام آزادی است» (Klein, 2015: 285). مهم‌ترین گام برای کاهش اثرات فجایع طبیعی؛ ایجاد یک بستر پیشگیری محور، ظرفیت‌ساز و خوش‌بینانه در میان مردمی است که خود را باخته‌اند و این بستر برای ثمره دادن باید مرز نابرابری‌های جنسیتی، طبقاتی و مذهبی و نژادی را در هم شکند تا با حفظ انسجام اجتماعی با رویه‌های عادلانه منافع چندجانبه از فردی گرفته تا ملی را تأمین نماید.

مروری بر تحقیقات پیشین

اولین بار در سال ۲۰۰۸ در سازمان ملل در نیویورک «دیدگاه‌های جنسیتی تغییرات اقلیمی» مورد توجه و بحث قرار گرفت و نتیجه گرفته شد که تغییرات آب و هوایی به جنسیت حساس بوده و در برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای باید تفاوت بین زنان و مردان در نظر گرفته شود.

جوناس^۲ (۲۰۰۶) در پژوهش خود به ایجاد مؤسسات گوناگون در بدنه دولت‌ها برای مقابله با مشکلات زیست‌محیطی مانند آب‌وهوا تأکید داشته و بر ایجاد یک مکانیسم جدید و دقیق برای کاوش عملی نهادهای مختلف تأکید کرده است.

پژوهش نیومایر و پلامبر^۳ (۲۰۰۷) نشان داد که به‌طور متوسط زنان در بلایای طبیعی بیش از مردان کشته می‌شوند و بلایای طبیعی در کاهش امید به زندگی زنان تأثیر دارد. این نابرابری دارای علل احتمالی زیادی است، اما گویای این واقعیت است که وضعیت اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی زنان بیش از عوامل بیولوژیک و یا روانی باعث کاهش قدرتشان در برابر بلایای طبیعی شده است.

اسبار^۴ و همکاران (۲۰۰۸) در مطالعه‌شان در مورد شرایط خشکسالی در موزامبیک، درگیری بین نهادهای مختلف برای درک شرایط اورژانسی موجود را مورد تأکید قرار دادند. آن‌ها به

5. Gokhale
6. Zoloth

2. Jonas
3. Neumayer & Plümper
4. Osbahr

روش‌شناسی تحقیق

سنی‌شان حدود ۴۰ سال و میانگین تحصیلات، کارشناسی است. مضامین از مشاهدات میدانی و یادداشت‌هایی که محقق از میدان تحقیق برداشته است در کنار کنش‌های مصاحبه‌شوندگان از زبان بدن گرفته تا مفاهیم کلماتی که آن‌ها برای توصیف موقعیت و شرایط زیستشان به کار می‌برند و بر اساس سؤالات راهنمایی که تنظیم شد، ساخته شده است.

فقرزایی سیستماتیک

کمبود درک تقلیل‌پذیری و منع‌پذیری در فرایند حکمرانی آب: از دیرباز جوامع محلی با توسعه حکمرانی محلی و سیستم توزیع آب عادلانه از یک سو؛ و توجه به صنایع دستی در هر خانه در کنار کشاورزی در واقع به کارگیری خرد جمعی بوده که باهدف کاهش فقر انجام می‌شد. مردم خردمند آب را به‌عنوان یک ثروت عمومی درک کرده و در نتیجه با توزیع عادلانه آن فقرزدایی می‌کردند، اما با دولتی شدن منابع آب این عدالت از میان رفت. از یک سو با مجوز سیستم داراها مالک چاه‌ها و منابع آب شده و آب را به یک ثروت شخصی بدون نظارت در مصرف تبدیل کردند. لایلا ۳۶ ساله فعال هنری ساکن روستای کوشک قاضی و از یک خانواده کشاورز می‌گوید: «زندگی مردم اینجا اغلب وابسته به کشاورزی بود. خشکسالی روستای ما قبلاً هم بوده، اما به این شدت نبود و بعد از مدتی با همیاری مردم قنات درست می‌شد و ما کم‌وبیش آب برای کشت داشتیم. اما الان واقعاً عجیب است. حتی یک قطره آب پیدا نمی‌شود. بالادست روستای ما، رییس رؤسا ویلا دارند و یک چاه آب» دست‌کاری‌ها و برداشت‌های بی‌رویه در کنار عدم درک مسئله «تقلیل‌پذیری» منبع آب به‌ویژه آب‌های زیرزمینی که دیده نمی‌شوند و همچنین فقدان قوانین سخت‌گیرانه «منع‌پذیری» در کنار دوره خشکسالی طولانی، عدم توجه ویژه به شیوه‌های آبخوان‌داری برای تقویت آب‌های زیرزمینی دست به دست هم داده و موجب خشک شدن منابع آب چون قنات‌ها، تالاب‌ها و آب‌های سطحی شده و از آنجا که خشکسالی همانند وقوع سیل و زلزله بسیج عمومی برای مقابله و یاری رساندن به آسیب‌دیدگان ندارد، قربانیان تقریباً بدون کمک رها شده‌اند.

ثروت‌اندوزی با ایجاد هزینه برای دیگران: به گفته ساکنان روستای کوشک قاضی در یک بازه زمانی برای تعداد زیادی از افراد غیرکشاورز چون رؤسا و کارمندان ارشد مجوز چاه صادر شده است و موجب هجوم افراد غیرکشاورز و غارت آب برای باغشهری‌های خصوصی در حریم و بالادست قنات‌ها شده و زمینه خشکاندن منابع آب زیرزمینی را فراهم نمود. این مسئله با خشکسالی شدید موجب آسیب دیدن شدید کشاورزی به‌عنوان شغل و معیشت اصلی غالب مردم شده و دامنه آسیب به خانواده کشید. خانواده‌هایی که دچار بحران ناشی از بیکاری و از دست دادن درآمد می‌شوند، مستعد برای خشونت، اعتیاد و بیماری‌های

این پژوهش به شیوه کیفی و انتقادی و با روش پدیدارشناسی به‌منظور درک معنایی کنشگران از زیستن در شرایطی غیرعادی انجام شده است. هدف از پژوهش‌های انتقادی به کارگیری دانش برای ایجاد آگاهی و تغییر اجتماعی و جهت تحقق فرصت‌های اجتماعی برای گروه‌های در حاشیه، توانمندسازی و به چالش کشیدن موضوعاتی است که باعث به حاشیه رانده شدن گروهی از مردم می‌شود و از دیدگاه حمایتی برخوردار است (Iman & Bazrafkan, 2017: 20).

ابزار این تحقیق علاوه بر مشاهده و یادداشت‌های میدانی، مصاحبه عمیق بوده که به شیوه روایتی (Flick, 2000) انجام شده است. همه مصاحبه‌ها ثبت شده و پیاده‌سازی شده‌اند. گردآوری اطلاعات آن قدر ادامه یافت که معنای کافی برای دستیابی به هدف تحقیق به دست آمد. در پژوهش‌های کیفی تعیین حجم نمونه با محقق است و تا آنجا که به اشباع برسد ادامه می‌یابد و از این رو با ۲۰ زن روستایی که همگی آن‌ها تمام عمر در این روستا زندگی کرده‌اند به شیوه نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند و با آن‌ها مصاحبه شد. برخی از آن‌ها به‌واسطه حضور پژوهشگر در منطقه با محقق آشنا بودند و برخی دیگر نیز از طریق آشنایان و بزرگان محلی مانند شورای روستا معرفی شدند و مصاحبه‌ها عمدتاً در منازل انجام گرفت. داده‌ها طی ۶ ماه به‌صورت بازتابی جمع‌آوری شد. مدت مصاحبه به دلیل بازتابی بودن تحقیق کیفی، متغیر بوده و پژوهشگر برای رفع ابهامات گاهی تا چندین بار به آن‌ها مراجعه کرده است. مفهوم درگیری با تنش آبی و تنگنای معیشت و محدودیت‌های ساختاری و سیستماتیک با محوریت تجربه زیسته زنان تم اصلی این پژوهش بوده است. برای تحلیل از تکنیک استقراء تحلیلی^۷ (Iman, 2012: 25) استفاده شده است. به این صورت که استقراء با مشاهدات خاص و بازخوانی مکرر متون و در صورت نیاز بازگشت به میدان تحقیق شروع شده و از دل اشتراکات بین گزاره‌ها؛ مضامین اولیه، مضامین اصلی و درنهایت دورن‌مایه نهایی کشف و استخراج می‌گردد. در جهت روایی و پایایی تحقیق پدیدارشناسی برای عدم درگیری ذهنیات پژوهشگر با واقعیت‌های میدان تحقیق ابتدا با طرح سؤالات و پاسخ به آن‌ها این ذهنیات در پرنتر گذاشته شده و از تحقیق خارج شدند. همچنین بازخوانی مکرر متون و بازگشت به میدان تحقیق و خوانش یافته‌ها توسط مصاحبه‌شوندگان برای تأیید صحت مطالب نیز در جهت پایایی انجام شد.

یافته‌ها

در این پژوهش ترکیب سنی پاسخ‌گویان از ۲۰ تا ۵۶ سال و تحصیلات آن‌ها از بی‌سواد تا کارشناسی ارشد است. میانگین

7. Analytic induction

برداشتشان این است که چیزی کمیاب است، رفتارشان فرق می‌کند، مهم نیست که چه باشد، می‌خواهد زمان بسیار کم، پول، رفاقت، یا غذا و آب باشد؛ همه این‌ها به یک «ذهنیت کمیابی» یاری می‌رسانند و عملکرد ذهنی را حتی بیش از بی‌خوابی شدید کاهش می‌دهد (Mullainathan & Shafir, 2019).

فروپاشی قدرت تشخیص منافع و عقلانیت: کمیابی پدیده‌ای است که ذهن انسان را به تحلیل می‌برد و توانایی‌اش را برای توجه به سایر منابع حیاتی کاهش داده و قدرت تصمیم‌گیری مطلوب را نیز کاهش می‌دهد. فقدان منابع آب و از بین رفتن معیشت در یک مکان یکی از هراسناک‌ترین شکل کمیابی است. کمیابی به دلیل تأثیر ذهنی‌اش بر مردم بلازده، آن‌ها را مضطرب تندخو، خشن و آماده برای گرفتن تصمیمات شتاب‌زده برخلاف منافعشان می‌کند و گویی بخشی از شخصیتشان را به کلی تغییر می‌دهد. آن‌ها به گرفتن تصمیمات فاجعه‌باری چون نزول خواری می‌گیرند. تجربه زیسته زنان روستای کوشک قاضی نشان می‌دهد که آن‌ها تصمیم‌گیری‌های مبتنی بر ذهنیت کمیابی را در ابعاد مختلف درک کرده‌اند. زییده ۵۲ ساله می‌گوید: «شوهرم پول نزولی برای خرید علوفه گاوهایمان گرفت، نزول خوار هم خانه‌مان را حراج کرد. دخترم خواستگار داشت اما با حراج خانه و زندگی‌مان خواستگارش پیغام داد که نمی‌خواهد.» اشتباهات پی‌درپی به علت به تحلیل رفتن قدرت ذهنی موجب گرفتن تصمیمات فاجعه‌بار چون گرفتن وام‌های بانکی پرسود و عدم توان بازپرداخت موجب از دست دادن مایملک مردم شده و در نتیجه موجب بروز واکنش‌های روانی چون افسردگی و اعتیاد سرپرست خانوار می‌شود و قدرت بازسازی نیز به تحلیل می‌رود.

زنجیره خطاها: اشتباهاتی از جمله گرفتن وام‌های با سود بالا، پناه بردن به نزول‌خواران و درنهایت تن دادن به کسب درآمد از راه‌های خلاف مانند مواد فروشی و تکدی‌گری و مهاجرت‌های سرگردان و مخاطره‌آمیز نتیجه تصمیمات ذهن فروپاشیده‌ای است که قادر به درک فاجعه نیست. خشکیدگی منابع آب و کم‌بارشی در روستای کوشک قاضی کشاورزی را تعطیل کرده و تأثیر روانی سهمگینی بر کشاورزان به‌ویژه جوان‌ترها داشته است. فاطمه ۳۵ ساله خانه‌دار می‌گوید: «ما دامدار بودیم. شوهرم حالا می‌رود بندر کار می‌کند، من و چهار بچه‌ام مانده‌ایم اینجا، یک مدتی هم رفتیم بندر اما اجاره خانه گران بود. سرگردان شدیم و دوباره بازگشتیم. گاهی مستأصل می‌شوم و دعوا می‌کنیم. به خاطر وام بانکی که داریم و هر سال باید سودش بدهیم. درآمد همسرم کافی نیست و از شکم بچه‌ها می‌زنیم که سود بانک را بدهیم. همسرم که نیست من می‌مانم و این زندگی، خودم هم افسرده شده‌ام و مدام گریه می‌کنم...» البته با اینکه این خانواده‌ها در معرض فروپاشی روانی و مادی هستند، هیچ نوع کمک و مشاوره روانی نیز از سوی اورژانس اجتماعی دریافت نمی‌کنند.

جسمی و روحی هستند و زنان در خط مقدم آسیب قرار دارند. هاجر ۵۶ ساله خانه‌دار می‌گوید: «خدا قهرش گرفته، از یک طرف باران نمی‌آید و از طرفی زیرزمین هم آب نیست. کشاورزی هم نیست. وقتی آب بود همه شدند باغدار و کشاورز. حتی کسی که کارمند بود هم رفت شد باغدار و چاه زد. همه هم خشک شد. کارگری هم نیست و مردهایمان بیکار یک گوشه خانه نشسته‌اند و بداخلاق و پرخاشگر شده‌اند چه کار کنیم؟»

فقدان مهارت و قابلیت بازسازی: در پیش گرفتن راه‌حل‌های کوتاه‌مدت و شتاب‌زده مانند پرداخت تسهیلات هم از طرف سیستم و هم از طرف کشاورزان اولین راه مواجهه با فاجعه بوده است. این وام‌ها با سود زیاد در راه خریدن آب به قیمت گزاف از غیرکشاورزان متمول خرج شد و این امر موجب گردید که خانواده‌ها با مشکلات بسیار پیچیده‌ای مواجه شوند و برخی از مردان سرپرست خانوار به اعتیاد پناه بردند و اعتیاد سرپرست خانوار مسائل زنان را پیچیده‌تر کرده و گاهی آن‌ها ناچارند که یک تنه با فقر روزافزونی که خانواده را درگیر کرده روبه‌رو شوند. زینب ۳۹ ساله خانه‌دار می‌گوید: «همسرم کشاورز و مقروض به بانک است. به خاطر افسردگی معتاد شد و همه زندگی‌مان به خاطر خشکسالی از دست دادیم. قبل از خشکسالی وام سودی از بانک گرفتیم و حتی یک بار پول نزولی گرفتیم برای دادن سود بانک. چند بار تصمیم به جدایی گرفتیم، ولی دلم به حال همسرم می‌سوزد.»

زیست پرتنش و فشار روانی: در هنگام فاجعه موانع روانی می‌تواند سلامت جسمی را به خطر اندازد. سلامت زنان و دختران در فجایع با موانع مالی روبه‌روست اما در سطحی عمیق‌تر با موانع فرهنگی و حتی عاطفی نیز در چالش است. در سیستم فقرزا سلامت جسم و روان و امنیت غذایی به شدت تهدید شده و در این میان زنان حتی اگر بیمار شوند ترجیح می‌دهند بدن را به حال خود رها کنند و یا مصرف اقلام بهداشتی مانند نوار بهداشتی را کم کرده و یا حتی به کلی استفاده نکنند تا مبادا بار مالی بر دوش خانواده بیفتد. علاوه بر این کودک همسری نیز به‌عنوان یک راه‌حل مشکل پنداشته شده که زندگی آن‌ها را تهدید می‌کند. زهره ۴۱ ساله ساکن روستای کوشک قاضی می‌گوید: «تعداد زیادی از خانواده‌های اینجا به درآمد یارانه متکی هستند دانش‌آموز ۱۴-۱۵ ساله ازدواج می‌کند. زنانی می‌شناسم که متکدی و حتی موادفروش شده‌اند، برخی دردهای سنگین دارند اما مخارج مداوم زیاد است و با مشکلات زیادی مواجه هستند.» فشار روانی دخل و خرج زنان را به شدت در تنگنا قرار داده است و حتی با خشونت فرزندان که از مادران پول طلب می‌کنند نیز روبه‌رو می‌شوند.

مقاله دوم: ذهنیت کمیابی

ذهنیت کمیابی یک واکنش روانی است. افراد زمانی که

مقوله سوم: ادراک سازگاری

بر اساس نظر روان‌شناسان اجتماعی وقتی ذهن روی یک وضعیت نامطلوب متمرکز باشد، توانایی‌ها و مهارت‌های دیگر مثل توجه، کنترل فرد روی خودش و برنامه‌ریزی بلندمدت مختل می‌شود (Mullainathan & Shafir, 2019). همین امر موجب می‌شود که افراد به راه‌حل‌های کوتاه‌مدت توجه نمایند.

وابستگی ذهنی به وام به جای تعاون و احیاء منابع فرهنگی: ادراک سازگاری وقتی به پول تقلیل یابد در اذهان این پول است که کم می‌کند تا فشار از روی خانواده‌ها برداشته شود، در نتیجه آن‌ها تمام توجه‌شان را صرف نگرانی درباره پول می‌کنند. سازگاری از نظر آن‌ها به میزان دسترسی‌شان به پول بستگی دارد تا مهارت و قابلیت‌ها. در نتیجه آن‌ها بیش از هر چیز به «وام» فکر می‌کنند؛ آن هم بدون داشتن مهارت‌های شغلی و مالی. معصومه ۵۳ ساله خانه‌دار می‌گوید: «همسر بیمار است، او هر چهار پسرش کشاورز بودند حالا معتاد، بیکار و کارگر فصلی‌اند. به خدا به گدایی کردن هم فکر کرده‌ام. می‌خواهم وام بگیرم کاری راه بیندازم؛ اما وام گرفتن هم بلدی می‌خواهد و هم ضامن و سند می‌خواهد». همیاری و تعاون تحت تأثیر اقلیم سخت و کم آب یکی از سنت‌های دیرپا در روستاهاست که در طی سالیان اخیر که مالکیت چاه‌ها خصوصی شد کم‌رنگ شده و سیستم وام گرفتن جایگزین آن شد.

سیستم مقروض ساز: دریافت وام‌های بی‌هدف، در واقع به‌عنوان یک راه‌حل کوتاه‌مدت برای حل موقت مشکل توسط سیستم ترویج شد، اما غافل از اینکه در بلندمدت آثار فاجعه‌باری برای خانواده‌ها در پی خواهد داشت. آسیه ۴۳ ساله می‌گوید: «من ۴ میلیون وام خوداشتغالی برای خرید کامپیوتر از کمیته امداد گرفتم، اما کامپیوتر دست دومی که خریدم برای نشان دادن به ناظر کمیته و آن هم خراب شد و وام هم خرج شد و با یارانه قسط‌هایش می‌دهم. دستم خالی خالی می‌شود».

نبود زیرساخت خودترمیم‌گر: در سیستم مبتنی بر دانایی آموزش و توانمندسازی همه اقشار مردم یک جریان مداوم و پویا در جهت «خودترمیمی خودکار» در هنگام تنگناست. مضامین نشان می‌دهد که با از بین رفتن معیشت سیستم خودترمیم‌گر به درستی کار نکرده و مهارت‌ها و قابلیت‌های لازم از جمله وجود سرمایه اجتماعی، انسانی و مالی و روانی که بتواند سازگاری را در مسیری درست هدایت کند بسیار ضعیف عمل کرده است. در این روستا زنانی هستند که مغازه داشته و خرده‌فروشی می‌کنند، یا زنانی هستند که فرش می‌بافند یا مهارت‌هایی چون کیک‌پزی دارند اما نتوانسته‌اند به‌عنوان بخشی از جریان اقتصادی اصلی خود را سازماندهی کنند. اعظم ۴۹ ساله کارگر خانگی می‌گوید: «در خانه‌های مردم کار می‌کنم. درآمد بخورونمیری داریم که روزگار خود و فرزندانم سپری شود. البته اینجا در این حوالی

هیچ کاری هم وجود ندارد که یک زن بتواند در آنجا کار کند. هرچند وضع مردان هم بهتر از ما نیست. قبلاً اینجا خانم‌ها کارهایی می‌کردند، مثل آرایشگری در منازل، لحاف‌دوزی، رب و ترشیجات و اینجور کارها، هنوز هم بعضی‌ها رب و ترشیجات درست می‌کنند اما این‌ها تعدادش محدود است». دانش بومی زنان نیز نتوانسته با معماری و سبک زندگی امروزی مطابقت پیدا کند، مثلاً لحاف‌دوزی یا بافت «روآر» که یک پوشش برای ساخت کفش‌های سنتی به نام «ملکین» است بوده که این کفش‌ها نیز دیگر از رونق افتاده و نسلی که این کفش‌ها می‌پوشید تقریباً دیگر وجود ندارد، اگرچه هنوز تعداد بسیار کمی از زنان هنوز در حال «روآرچیدن» هستند، اما این نمی‌تواند به‌عنوان یک شغل با این شرایط به حساب آید و کسی برای تغییر کاربری آن خلاقیتی به خرج نداده است. شوکت ۶۸ ساله استاد لحاف‌دوزی می‌گوید: «دختران اصلاً تمایلی به یادگرفتن این هنر ندارند. اگر کارگاهی بشود من آموزش می‌دهم ولی کسی متقاضی نیست. حوصله می‌خواهد که جوان‌های امروزی ندارند، پول بی‌زحمت می‌خواهند».

نبود توانایی تحلیل وضعیت: در یک روستایی با بیش از ۲۰۰۰ نفر جمعیت کار و وجود فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، کار زیادی برای انجام دادن نیست و منطقه در رکود بوده و زندگی برای همه سخت شده است. در حالی که ایجاد تشکلهای و انجمن‌ها برای همکاری در جهت کاهش ریسک خطر ضروری است، تنها تشکل موجود در روستا تشکل زنان بسیجی است که در امر اشتغال چندان فعالیت ندارند. مریم ۵۷ ساله می‌گوید: «قبلاً یک تعاونی راه انداختیم، زن‌ها با هم نساختند، خوب هم بلد نبودیم چه کار کنیم هم در فروش و هم در حساب و کتاب مشکل داشتیم و به دعوا منجر شده و آخرش هم منحل شد». و این بدین معناست که انجام کار گروهی به دلیل عدم آموزش و توانمندسازی دشوار است. فعال کردن یک سیستم خودترمیمی باید متکی بر توانمندی و شناخت قابلیت‌ها و تنگناها باشد و سازمان‌های متولی توانمندسازی خود باید پیشرو باشند، اما وحیده ۳۹ ساله می‌گوید: «برای ایجاد صندوق خرد به جهاد کشاورزی مراجعه کردم، اولش گفتند ما چنین خدماتی نداریم، اما با پیگیری‌های زیاد گفتند اول باید آموزش ببینید ولی متأسفانه خانم‌ها استقبال نکردند و فقط چند نفر در این دوره‌ها شرکت کردند». کارشناسان جهاد کشاورزی قبل از این اصلاً به روستای ما نیامده بودند. فاصله ما تا شهر ۱۰ دقیقه کمتر است». این امر البته به ادراک مردم از سازگاری برمی‌گردد که تصور می‌کنند گرفتن وام است و همین امر موجب شده به جای اینکه ذهن زنان به جای درگیر شدن با مسئله مهارت و قابلیت و تغییر روش‌های معیشت با فراگیری آموزش مهارت‌های نو به گرفتن وام بدون پشتوانه مهارتی فکر کنند. در نتیجه آن‌ها اگر هم موفق به گرفتن تسهیلات نشوند به سمت مشاغل می‌روند که نوعی استثمارشدگی در آن است: لیلا ۳۵ ساله می‌گوید: «بسیاری از

ویلاسازی و شیوع تجمل‌گرایی؛ با رشوه و فساد سیستمی، عدم توجه به تنوع شغلی و زنجیره تأمین در ایجاد مشاغل روستایی، عدم توجه مطالعات اجتماعی و تاب‌آوری در ابرپروژه‌هایی چون سد و طرح‌های انتقال آب، ضعف زیرساخت‌هایی چون آموزش و سلامت جسمی و روانی مردم، و اتکای صرف روستاییان به منابع آب و منابع طبیعی برای اشتغال‌زایی روستایی با حاشیه راندن بسترهای اشتغال‌زا چون صنایع دستی و دانش بومی و مواردی از این قبیل موجب شده که اقتصاد روستای کوشک قاضی به شدت شکننده شود و به زایش ابرچالش و انباشت آن‌ها منجر شود. فاطمه ۳۳ ساله می‌گوید: «همین هفته گذشته یکی از همسایگان از طریق لوله زیرزمینی از آب شرب برای آبیاری باغش دزدی می‌کرده، و یکی دیگر هم لوله انتقال آب یکی از باغداران متمول را سوراخ و از آن آب می‌دزدیده است و کار به دعوا و شکایت رسید.» برنامه‌ریزی توسعه پروژه‌های فن‌سالارانه بدون در نظر گرفتن توان اکولوژیک و با دست‌کاری در اکوسیستم از یک سو موجب از بین رفتن پتانسیل‌های طبیعی منطقه شده و از سوی دیگر موجب فقرزایی و درعین حال نابرابری گردیده است که زنان را در کانون دردسر قرار داده است. چنانچه در این‌گونه حوادث سرپرست خانواده آسیب ببینند یا زندانی شود، زنان باید سرپرستی یک خانواده بدون درآمد و بدون آینده را عهده‌دار شوند. ابرچالش‌های جدید در کنار چالش‌هایی که از قبل در سیستم وجود داشته در سه سطح آسیب‌های فردی، ساختاری و آسیب‌پذیری فرهنگی به زنان فشار وارد می‌آورد (جدول شماره ۱).

دختران هم‌سن من ازدواج نکرده‌اند. در شهر در مغازه‌ها برای فروشنده‌گی کار هست اما نمی‌توانیم تا دیروقت بمانیم، مردم حرف درمی‌آورند و تازه ماهی ۲۰۰ الی ۳۰۰ تومان برای ۸ الی ۱۰ ساعت می‌دهند که با احتساب کرایه تهاش شاید ۱۰۰ تومان بماند.»

مقاله هسته: انباشت ابرچالش‌ها

روستای کوشک قاضی و بقیه روستاهای خشکیده کشور با خشکیدگی منابع آب و خشکسالی بلندمدت مدت مواجه شده که البته این وضعیت بیش از هر چیز به ناکارآمدی سیستم بازمی‌گردد. آب علاوه بر اینکه پایدارکننده محیط‌زیست است، نقشی انسجام‌بخش و پایدارکننده برای جوامع بشری دارد. شواهد تاریخی همچون «شغل میرابی» نشان می‌دهد که حکمرانی آب برای عموم مردم با دقت و عادلانه انجام می‌شده چرا که این امر موجب پایداری و انسجام جوامع می‌شده و این وجه اجتماعی آب بسیار شایان توجه است. وقتی توازن و تعادل منابع آب به هم بخورد «زایش ابرچالش‌های اجتماعی» رخ می‌دهد که با ترکیب چالش‌های گذشته به انباشت ابرچالش‌ها منجر می‌شود. ابرچالش‌هایی چون نابرابری در دسترسی به منابع، سلامت، تغذیه و مسائل اجتماعی که از قبل کم‌وبیش در جوامع وجود داشته‌اند با از بین رفتن معیشت و در کنار مسائل اجتماعی پیچیده انباشته شده ظرفیت به فروپاشی کشاندن جوامع را دارند. ناکارآمدی، فساد و جهالت سیستماتیک بستر ساز بروز این ابرچالش‌هاست. مجوزهای غیرقانونی چاه‌ها خارج از توان منطقه، رشد قارچ‌گونه

جدول ۱. سطوح آسیب‌پذیری زنان.

آسیب‌پذیری فردی	آسیب‌پذیری ساختاری	آسیب‌پذیری فرهنگی
منبع درآمد دارایی دسترسی محدود به کالاهای معاوضه پذیر فقدان مهارت شغلی فقدان مهارت مالی فقدان مهارت ارتباطی تحصیلات وظیفه مراقبت‌گری دانش ناکافی برای دسترسی به تسهیلات بانکی	فقدان دسترسی به تصمیم‌سازان در سطوح مختلف - اجتماع، منطقه و کشور (عامل تشدیدکننده) تقسیم کار مبتنی بر جنسیت (عامل تشدیدکننده) ضعف شبکه‌های اجتماعی (موانع ساختاری) ضعف مهارت به پاسخ در مواقع مصیبت و فاجعه ضعف دسترسی به زیرساخت‌ها موانع قانونی و قوانین نابرابر خروج سرمایه‌های انسانی و اجتماعی مانند مهاجرت دختران تحصیل‌کرده از روستاها عدم دسترسی تأثیرگذار مانند تشکیل سازمان‌های مردم‌نهاد	عدم خودباوری تشویق به خشونت‌پذیری از سوی فرهنگ غالب سرزنش قربانی عدم آگاهی کافی برای تحلیل وضعیت فقدان ابتکار فردی عدم توانمندی فردی برای به‌کارگیری مهارت‌های شغلی ترس از تغییر

بحث و نتیجه‌گیری

است، بلکه دست زدن به اقدامات اشتباه مشکل‌آفرین بوده و مصداق بارز انفجار نادانی است. بدیهی است که زیربنای این سیستم‌ها روابط اجتماعی و روابط قدرت هستند که دسترسی گروه‌های مختلف اجتماعی-اقتصادی (اعم از زن و مرد) را به منابع و دارایی‌های مولد (زمین، آب، کار، اعتبار)، شبکه‌های اجتماعی، ظرفیت‌سازی و انتقال دانش جدید برای حمایت از ایجاد راه‌های متنوع امرارمعاش فراهم می‌کنند. ملاحظات مدیریتی نظیر پاسخگویی، شفافیت و مشارکت آگاهانه زنان و مردان آسیب‌پذیر در تصمیم‌گیری اجتماعی درباره مدیریت فاجعه اطمینان می‌دهد افراد آسیب‌دیده می‌توانند در بحث‌ها و تصمیم‌گیری‌ها و در نهایت ایجاد ظرفیت‌سازی و انطباق شرکت کنند (Ahmed & Fajber, 2009). بازسازی هویت روستاها با روش‌هایی چون احیاء منابع فرهنگی و روحیه تعاونی، شناسایی و یا ایجاد ظرفیت‌های جدید و پایدار، مشارکت زنان در تصمیم‌گیری، ایجاد انجمن‌های زنانه و آموزش کسب‌وکارهای نوین می‌تواند زندگی روستایی را حفظ و حتی کیفیت زندگی را افزایش دهد و زنان را از فشارهای روانی، جسمی و فرهنگی رها کرده و البته در سطحی عمیق‌تر خانواده‌های روستایی، مناطق شهری را از چالش‌های جدید ناشی از حاشیه‌نشینی و در نتیجه از انباشت چالش‌ها نجات می‌بخشد (تصویر شماره ۱).

تشکر و قدردانی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، مقاله حامی مالی نداشته است.

تغییرات اقلیمی و پیامدهای آن مانند خشکسالی و تنش آبی همچون بسیاری از فجایع زیستی چه ناشی از عملکرد انسان باشد و چه نباشد بر جوامع انسانی تأثیر گذار بوده و به دلیل تأثیرپذیری از نقش‌ها و روابط جنسیتی اثرات متفاوتی بر زندگی زنان و مردان داشته و در روابط بین آن‌ها نیز تأثیر گذار است. از یک طرف ناکارآمدی سیستماتیک و از طرفی مردم آموزش‌ندیده با فاجعه‌های خاموش و ویرانگر و البته از دید رسانه‌ها و تصمیم‌گیران نامشهود مواجه‌اند که منجر به تصمیم‌گیری‌های اشتباهی می‌شود که البته هرچند فراتر از جنسیت است، اما بر سر نوشت همه اثر گذار است. با درگیر شدن سرپرستان خانواده در بدهی، نزاع و یا کارهای خلاف، زنان بیش از پیش دچار آسیب و حتی خشونت خواهند شد. علاوه بر این زنان به دلیل وجود تبعیض‌های نهادینه‌شده از یک سو و برساخته‌های اجتماعی و فرهنگی و باورهای سنتی که به‌ویژه در روستاها دیرپا و عمیق‌تر است از سوی دیگر؛ با محدودیت‌های بیشتری برای جابه‌جایی و یا کار بیرون از روستا و یا شیفت شب نیز روبه‌رو هستند. این موانع زندگی خودشان و خانواده را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

علاوه بر مشکلات بگرنج معیشتی که گاه موجب ترک مکان می‌شود، مسائل روانی و بهداشتی نیز بخش ویرانگری از ابرچالش‌هاست. آنچه مسلم است این است که در بحران‌های پیش رو، فقط دست زدن به اقدامات مناسب نیست که مخاطره‌آمیز

تصویر ۱. مدل پارادایمی بر اساس مدل اشتراوس و گلیر بر اساس یافته‌های تحقیق. منبع: Flick, 2000

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

References

- Afrakhteh, H. (2011). Vulnerability of rural women Case study: Fumanat foothill villages, urban ecology research, second year spring and summer 2011 No. 1 (3) Persian
- Ahmed, S., Fajber, E. (2009). Engendering adaptation to climate variability in Gujarat, India, *Gender and Development*, Vol. 17, No. 1, Climate changes and climate justice (March 2009), pp. 33-50
- Eftekhari, R., Mousavi, A., Portaheri, S. M., Farajzadeh Asl, M. (2013). Analysis of the Role of Living Diversity in the Suffering of Rural Households in Drought Conditions Case Study: Areas at Risk of Drought in Isfahan Province, *Rural Research*, Volume 5, Number 3, Fall 2, P. 662-639 Persian
- Fatemi, M., Karami, E. (2010). A Case Study of the Causes and Effects of Drought *Iranian Journal of Agricultural Extension and Education* Issue: 2010, Volume 6, Number 2; Pages 77 - 97 Persian
- Flick, U. (2000). *Episodic Interviewing in* Bauer and Gaskell (eds), *Qualitative Reserching with text, Image and graound : A Practical Handbook*; London : Sage.
- Gokhale, V. (2008). Role of Women in Disaster Management : An Analytical Study with Reference to Indian Society. *The World Conference on Earthquake Engineering* October 12-17, 2008, Beijing, China
- Government of India. (2008). *National Action Plan on Climate Change, Prime Minister's Council on Climate Change, Government of India IPCC(2001) Synthesis Report, Third Assessment Report*. Cambridge University Press.,
- Habibpour Gotabi, K. (2015). Women's Vulnerability in Natural Disasters: A Social Structure, *Women in Development and Politics*, Volume 16, Number 3, Fall 2016, pp. 457-481 Persian
- Hanlon, J. Ch. (2001). *Mozambique and the great flood of 2000*. The International African Institute, James Currey, Oxford. 176.
- Iman, M.T. (2012). *Qualitative Research Methodology*, Qom: Research Howzeh and University Press.
- Iman, M.T., Bazrafkan, M. (2017). *Doing critical ethnographic research*; Translation; Shiraz University Press, Shiraz
- Jonas, A. (2006). Pro-scale: further reflections on the 'scale debate' in human geography. *Transactions of the Institute of British Geographer* 31, 399-406
- Khamis, M., Plush, T., Sepúlveda Zelaya, C. (2009). Women's rights in climate change: using video as a tool for empowerment in Nepal, *Gender and Development*, Vol. 17, No. 1, Climate changes and climate justice (March 2009), pp. 125-135 (Published by: Taylor & Francis, Ltd. on behalf of Oxfam GB)
- Keshavarz, M., Karami, E., Vanclay, F. (2013). The social experience of drought in rural Iran, *Land Use Policy* 30 (2013) 120-129
- Klein, N. (2015). *This changes everything: Capitalism vs. the climate*. Simon and Schuster
- Mullainathan, S., Shafir, E. (2019). *Scarcity: Why having too little means so much*, Translated by Sidamir Hossein Miraboutalebi, Tatjomaan Publications, Tehran.
- Neumayer, E., Plümper, T. (2007). "The Gendered Nature of Natural Disasters: The Impact of Catastrophic Events on the Gender Gap in Life Expectancy, *Annals of the Association of American Geographers*
- Osbahr, H., Twyman, C., Adger, W.N. and Thomas, D.S.G. (2008). 'Effective livelihood adaptation to climate change disturbance: scale dimensions of practice in Mozambique', *Geoforum*, Vol. 39, No. 6, pp.1951-1964.
- Savari, M., Shiri, N., Asadi, A. (2013). The Role of Communication and Information Resources and Channels in Empowering Rural Women in Divandereh County, *Rural Research*, Fourth Summer 2013 No. 2 (14)
- Segnestam, L. (2017). Gendered Experiences of Adaptation to Drought: Patterns of Change in El Sauce, Nicaragua. *Latin American Research Review* 52(5), pp. 807-823. DOI: <https://doi.org/10.25222/larr.220>
- Techane M.G. (2017). 'Economic Equality and Female Marginalisation in the SDGs Era: Reflections on Economic Rights of Women in Africa', *Peace Human Rights Governance*, 1(3), 333-364
- Turner, J. H. (2010). *Theoretical Principles of Sociology, Volume 1: Macrodynamics*, New York : Springer
- United Nations Statistics Division (UNSD). (2015). *The world's women 2015. Trends and statistics*. New York, UNSD.
- Ziaean, S. (2017) National Center for Drought and Crisis Management of the Meteorological Organization, shocking statistics of drought: (<https://www.tabnak.ir/fa/news/831204>)
- Zoloth, L. (2017). At the Last Well on Earth: Climate Change Is a Feminist, *Journal of Feminist Studies in Religion* , Vol. 33, No. 2 (Fall 2017), pp. 139-151